

Archeologia Polski, t. XXIV: 1980, z. 1
 PL ISSN 0003-8180

H. Kühn, GESCHICHTE DER VORGESCHICHTSFORSCHUNG, Wyd. Walter de Gruyter, Berlin—New York 1976, ss. 1048.

Dzieje badań archeologicznych, to dziedzina wiedzy, która wzbudza duże zainteresowanie. W ostatnich latach ukazało się szereg opracowań poświęconych niektórym etapom rozwojowym historii poszukiwań¹, poszczególnym krajom i regionom². W 1976 r. ukazała się omawiana praca Herberta Kühna. Wydawcą jej jest Walter de Gruyter, ta sama instytucja, która przed niemal czterdziestu laty miała podobnemu dziełu patronować. Próby bowiem opracowania historii badań archeologicznych, obejmującej wszystkie kraje Europy i starego świata, podejmowane były w połowie lat trzydziestych naszego wieku. Publikacja zamierzona była jako dzieło zbiorowe i wielotomowe pod redakcją K. H. Jacob-Friesena³. Jako pierwszy wyszedł tom poświęcony dziejom badań niemieckich pióra Hansa Gummla, *Forschungsgeschichte in Deutschland*⁴. Współautorem tomu drugiego miał być Józef Kostrzewski opracowujący dzieje polskich badań archeologicznych. Projekt ten nie został wówczas zrealizowany. Pracą, która zamierzona była jako podsumowanie dotychczasowego stanu wiedzy o dziejach poszukiwań od czasów najdawniejszych do lat ostatnich na całej kuli ziemskiej, jest wspomniana rozprawa Kühna.

¹ A. L. Mongait, *Archaeology in the USSR*, Pelican Books 1961; A. Nardolski, *Dzieje archeologii polskiej w XIX i XX w.*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, seria A, zesz. 9, 1966; S. Nosek, *Zarys dziejów badań archeologicznych w Małopolsce*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967; A. Abramowicz, *Wiek archeologii*, Warszawa 1967; L. V. Alekseev, *Belorusskaja archeologia i istočnikovedenie vo vtoroj polovine XIX-načale XX vv.*, „Sovetskaja archeologia”, R. 1968, nr 3, s. 85-100; C. A. Nordman, *Archaeology in Finland before 1920*, Helsinki 1968; J. Vgnatiová, *Přehled vývoje archeologického badání na Moravě do začátku XX století*, „Zprávy Čs. spol. archeolog.”, z. XVI: 1975; G. Daniel, *A Hundred and Fifty Years of Archaeology*, Londyn 1975.

² A. A. Formozov, *Očerki po russkoi archeologii*, Moskwa 1961; A. Odobescu, *Historia arheologiei*, Bukareszt 1961; O. Klindt-Jensen, *Danmark oldtid og dansk arkaeologi*, [w:] *Med arkaeologen Danmark rund*, Kopenhaga 1963; R. Jessup, *The Story of Archaeology in Britain*, Londyn 1964; M. Ambroise-Rendu, *Préhistoire des Français*, Paryż 1967; P. E. Arias, *Storia dell'archeologia*, Mediolan 1967; J. Gąssowski, *Z dziejów polskiej archeologii*, Warszawa 1970; G. R. Willey, J. A. Sabloff, *A History of American Archaeology*, Londyn 1974; O. Klindt-Jensen, *A History of Scandinavian Archaeology*, Londyn 1975; J. Bouzek, M. Buchvaldek, Ph. Kostomitsopoulos, K. Sklenář, *Dějiny archeologie*, Praga 1976.

³ J. Kostrzewski, *Dzieje polskich badań prehistorycznych*, Poznań 1949. Zob. też przedmowa K. H. Jacob-Friesena, *Forschungsgeschichte in Deutschland*, tom I, Berlin 1938, s. IV.

⁴ *Die Urgeschichtsforschung und ihre historische Entwicklung in den Kulturstaaten der Erde*, [w:] *Forschungsgeschichte in Deutschland*, tom I, Berlin 1938.

Autor, liczący 82 lata, doktor filozofii, długoletni profesor Instytutu für Vor- und Frühgeschichte Uniwersytetu w Moguncji, poruszający się swobodnie po różnych dziedzinach archeologii, historii sztuki, historii religii, filozofii, dużo uwagi poświęcił dziejom poszukiwań archeologicznych. Ich wyrazem jest prezentowana tu praca, do której napisania Kühn w swoim przekonaniu jest upoważniony, gdyż jak pisze we wstępie: „Boć przecież już przeszło 60 lat ta nauka mnie fascynuje i zawsze na nowo mnie entuzjazmuje... Wielu badaczy minionej generacji przeżyłem, mogłem z nimi liczne godziny a niejednokrotnie dni spędzić” (s. VII). Dalej usprawiedliwia swój wysiłek publicystyczny: „Sam mogłem się zorientować, że nie mógłbym tej książki napisać, gdybym nie miał możliwości prawie wszystkich ważnych miejsc wykopaliskowych zwiedzić. Dwie podróże przez świat podjąłem w latach 1931 i 1933 do Italii, Grecji, Palestyny, Afryki, Indii, na Cejlon, Borneo, Sumatrę, Jawę, Bali, na Filipiny, Tajwan, do Chin, Japonii, Kalifornii, Panamy, na Kubę, do Ameryki Północnej” (s. VII). Był też Kühn, w celu poznania zbiorów i rezultatów badań w Meksyku. W 1967 r. podjął nową podróż przez Bałkany i Turcję do Iranu, Iraku, do Babilonu, Assur, Niniwy, Ur. W tymże samym roku odwiedził również Związek Radziecki. Sam autor wyjaśnia, że „ta książka opiera się na własnych opiniach, na własnych przeżyciach, na własnych przemysleniach i poglądach” (s. VIII).

Zadaniem postawionym tej książce przez autora jest, na drodze przeglądu rezultatów wykopalisk i wyników poszukiwań, znaleźć odpowiedź na nurtujące ludzkość od wieków pytanie o jej początkach, drogach, kierunkach i etapach rozwoju, o jej wędrówkach przez świat i jej przemianach kulturowych.

Obszerne to dzieło składa się z 19 rozdziałów, wstępu i rozbudowanego spisu treści. Tom uzupełnia streszczenie dziejów poszukiwań w krajach pozaeuropejskich oraz indeks osób wymienionych w tekście i indeks miejscowości. W tekst wkomponowano 44 nie numerowane mapy znalezisk i miejsc wykopalisk w Europie, Azji, Afryce, Ameryce i Australii.

Bibliografia i noty biograficzne wybitniejszych badaczy zamieszczone są w poszczególnych rozdziałach.

Systematyzując dzieje badań Kühn wyróżnia następujące okresy:

— antyczny i wczesnośredniowieczny (rozd. III); wiek XVI i XVII (rozd. IV); wiek XVIII (rozd. V); pierwsza połowa wieku XIX (rozd. VI); druga połowa wieku XIX (rozd. VII, VIII, IX); wiek XX (rozd. X-XIX). Zauważa przy tym, że zainteresowanie znaleziskami z dawniejszych epok ma bardzo rozległe tradycje, że początków systematycznych poszukiwań dopatrzeć się możemy w okresie Renesansu, lecz celowe, naukowo prowadzone wykopaliska zaczynają się dopiero po 1850 r. W tym okresie uwidacznia się znaczny postęp archeologii i to na przesłankach ewolucjonizmu. Następuje zarówno poszerzenie bazy źródłowej, jak i rozwój archeologii. Periodyzacja dziejów, zastosowana przez Kühna, uwypukla progresywny rozwój badań.

Przegląd przestrzenny poszukiwań zamyka autor (w głównych zarysach) w schemacie: kraje europejskie, kraje pozaeuropejskie.

Omawiając poszukiwania w krajach europejskich, uwzględnia przede wszystkim te, których osiągnięcia w dziedzinie poszukiwań mają, wg rozeznania Kühna, szczególnie duże znaczenie dla dziejów badań, a więc: NRD, RFN, Dania i pozostałe kraje skandynawskie, następnie Francja i Anglia. Wymienia też kraje, na terenie których dokonano odkryć istotnych dla całości pradziejów, poszczególnych okresów czy kultur: Grecja, Italia, ZSRR (zwłaszcza tereny południowe, nadczarnomorskie), dalej — Czechosłowacja, Rumunia, Bułgaria, Węgry, Hiszpania, Polska itp.

Kraje pozaeuropejskie omawia w kolejności wkraczania ich w sferę zainteresowań starożytników, które to zjawisko rozpoczyna się dopiero w pierwszej po-

łowie XIX stulecia (najpierw Egipt, Mezopotamia a następnie kraje Ameryki — Meksyk i Stany Zjednoczone). W XX w. badaniami objęto niemal wszystkie regiony świata, w których spodziewano się odnaleźć ślady pobytu człowieka lub jego przodków (efekty tych poszukiwań są treścią pięciu dalszych rozdziałów, XV-XIX).

Konstrukcja pracy jest rozbudowana, a rozplanowanie i objętość poszczególnych rozdziałów są niejednolite. Pierwsze dwa rozdziały krótkie, mają charakter wprowadzenia do tematu i omawiają: 1 — główne nurty filozofii i religijne poglądy na pochodzenie człowieka, 2 — znaczenie prahistorii jako nauki, jej zakres, ważniejszą terminologię oraz podłoża, z których prahistoria wyrosła. Treścią pozostałych rozdziałów jest przegląd poszukiwań w różnych okresach dziejowych. Rozdziały poświęcone odkryciom dokonywanym od czasów najdawniejszych do końca XVII w. referowane są w kronikarskim skrócie. Przegląd poszukiwań w XVIII w. poprzedzony jest omówieniem prądów filozoficznych, które miały wpływ na kierunki poszukiwań.

Części książki przedstawiające poszukiwania w XIX i XX w. konstrukcyjnie są niejednolite i bardziej rozbudowane. Treść rozdziałów podzielona została na podrozdziały tytułowane oraz mniejsze części nietytułowane. W treść tych fragmentów wkomponowano noty biograficzne oraz, w nawiasach, bibliografię. Dalsza literatura odnosząca się do całości rozdziału lub jego fragmentów zamieszczona została na końcu rozdziału.

Treść zasadniczą rozdziałów poprzedza charakterystyka tła filozoficznego tych badań, omówienie podstaw nauk przyrodniczych i początków historii sztuki. Rezultaty poszukiwań usystematyzowane są zgodnie z ówczesnie wyodrębnionymi okresami i kulturami archeologicznymi. Uwzględniona też została dyskusja nad podziałem dziejów na trzy epoki. W osobnym rozdziale (VIII) zamyka autor przegląd badań archeologii klasycznej, której szczytowy okres rozwoju widzi Kühn między rokiem 1850 a 1900.

W swym obszernym dziele Kühn porusza taką ilość zagadnień z dziedziny zarówno archeologii pradziejowej, klasycznej, archeologii starego świata i nowych kontynentów, jak i z dziedziny metodyki i metodologii, iż nie uważam za możliwe zreferowanie ich w krótkim omówieniu. Zwrócę tylko uwagę na zakres wiedzy Kühna o osiągnięciach archeologii polskiej, która mając tak bogate tradycje, reprezentowana jest niestety przez kilku zaledwie archeologów — w niżej opisanym zakresie.

Józef Kostrzewski, którego nazwisko po raz pierwszy wymienione jest (s. 337) wśród grona uczniów G. Kossinny, po raz drugi w związku z badaniami nad kulturą łużycką (s. 339-340). Tu też jest notatka biograficzna zajmująca 42 wiersze, w której Kühn mówi o Kostrzewskim jako twórcy polskiej szkoły prahistoryczno-archeologicznej, wymienia ważniejsze publikacje i odkrycia. W. Chmielewski wspomniany jest z racji współautorstwa książki *Pradzieje Polski*, opublikowanej w 1965 r. (s. 440). A. Gardawskiemu poświęca autor jedno zdanie, jako badaczowi kultury trzcinieckiej (s. 439). Biograficzna wzmianka o K. Jażdżewskim jest stosunkowo obszerna i liczy prawie 40 wierszy (s. 424). Zamieszcza ją Kühn z uwagi na znaczenie badań nad kulturą pucharów lejkowatych. K. Salewiczowi poświęca 13 wierszy w rozdziale o ceramice wstęgowej (s. 381), wspominając rezultaty badań Salewicza nad kulturą wstęgową rytą w Małopolsce. T. Sulimirski wymieniony jest w związku z problemami indoeuropejczyków i kultury ceramiki sznurowej (s. 355-356), a biografia mieści się w dziewięciu wierszach (s. 415). Ta sama notatka biograficzna o Sulimirskim zamieszczona jest po raz wtóry w podrozdziale „Urnenfelder-Kultur” przy okazji referowania odkryć na terenie Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Omówiona też została publikacja T. Sulimirskiego o kulturze trypolskiej i o Scytach (s. 452). Wzmianka o K. Żurowskim i od-

kryciu skarbu brązowego w miejscowości Gruszka nad Dniestrem liczy prawie 10 wierszy (s. 452-453).

Z zakresu archeologii klasycznej Kühn wspomina tylko udział Polaków w badaniach Palmyry i wymienia publikację K. Michałowskiego (s. 698) pt. *Palmyra, Fouilles Polonaises 1959-1964*, Warszawa 1960-1966.

Ponadto znajdujemy w omawianej pracy jeszcze jedno polskie nazwisko, a mianowicie dr. Czekanowskiego (podane bez imienia), którego cytuje jako autora relacji z wyprawy naukowej etnologów do Afryki *Forschungen im Nil — Kongo Zwischen-gebit*, 5 tomów, 1911-1927 (s. 883).

Dodać jeszcze należy, że tak jak po macoszemu potraktowana została archeologia polska, tak również nie zauważone przez Kühna są osiągnięcia archeologii NRD. Może nie dziwić brak informacji o najmłodszym pokoleniu badaczy, lecz pominięcie takich nazwisk, jak Günter Behm-Blancke, Friedrich Behn, Hermann Behrens, Friedrich Schlette oraz Ewald Schuldt jest zastanawiające. Rezultaty badań archeologicznych Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, a także Związku Radzieckiego są niedostatecznie w pracy Kühna uwypuklone.

Omawiana praca w zamierzeniu syntetyczna, w charakterze encyklopedyczna, stanowi podsumowanie nie tyle stanu wiedzy o dziejach badań archeologicznych, co zakresu wiadomości Kühna o tej dziedzinie. Autor bowiem, będąc świadom rozwoju archeologii innych krajów, w centrum uwagi ma przede wszystkim naukowe i badawcze osiągnięcia archeologii zachodniemieckiej.

Podsumowując, podkreślić należy, że praca Kühna jest pierwszą publikacją zmierzającą do usystematyzowania dziejów badań od najdawniejszych czasów do 1975 r. na całej ziemi. Jako taka, będąca w dodatku dziełem jednego autora ma wszelkie zalety i wady pracy pionierskiej.

Bogaty zestaw literatury, liczne noty biograficzne oraz mapy i indeksy zamieszczone w pracy spowodują, że zainteresowani dziejami badań często po nią sięgać będą.

Maria Magdalena Blombergowa

J. C. GARDIN, *1978 POUR L'ARCHEOLOGIE DES PEUPLES DE L'AFRIQUE*, *Revue de l'UNESCO*, Paris 1978, n. 28.

W jubileusz 100-letni archeologii świata na ten temat w formie przeglądu pisał J. C. Gardin w przedmowie do *Revue de l'UNESCO* dla lat 1978-1979. Przedmiotem jest również ten przegląd, w szczególności ten dotyczący i jego wady i zalety. Wskazując na to, że w tym i innych krajach świata istnieje wiele badań archeologicznych, które nie zostały jeszcze opublikowane, Gardin w przedmowie pisał: „L'archéologie est une science mondiale”. Wskazując na to, że w 1978 roku w *Revue de l'UNESCO* „L'archéologie est une science mondiale”.

Przez to ten ten Gardin, wskazując w tym czasie, powiedział w formie podsumowania, że to jest i przedmiotem, jak wspomniał ten przegląd? Wskazując

* Prof. M. Leach, *1978 Pour l'Archeologie des Peuples de l'Afrique*, *Revue de l'UNESCO*, Paris 1978, n. 28. Gardin, *1978 Pour l'Archeologie des Peuples de l'Afrique*, *Revue de l'UNESCO*, Paris 1978, n. 28. Gardin, *1978 Pour l'Archeologie des Peuples de l'Afrique*, *Revue de l'UNESCO*, Paris 1978, n. 28.